

Dylematy współczesnego prawa karnego

Jacek Giezek
Alicja Limburska
redakcja

Skróty

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
Kodeks karny, k.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 2024, poz. 17 ze zm.
Kodeks karny skarbowy, k.k.s.	Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 2025, poz. 633, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny z 1932 r., k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
Kodeks karny z 1969 r., z k.k. z 1969 r.	Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm.
Kodeks postępowania karnego, k.p.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2025, poz. 46, tekst jedn. ze zm.
Kodeks wykroczeń, k.w.	Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2023, poz. 2119, tekst jedn. ze zm.
Konstytucja, Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	sąd okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

O istocie i znaczeniu kodeksowych zasad wymiaru kary

<https://doi.org/10.60677/kipk9788397470095.08>

Jacek Giezek

prof. dr hab., Uniwersytet Wrocławski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0907-5346>

1. Rozważania na temat istoty oraz znaczenia zasad wymiaru kary można by rozpocząć od dość oczywistego, a tym samym mało odkrywczego twierdzenia, że zasady te są zakodowane w wynikających z przepisów Kodeksu karnego normach odwołujących się do wartości związanych z racjonalnym oraz sprawiedliwym wymierzaniem kary, przy czym – jako takie – mieszczą się one w zbiorze zasad prawnych, których adresatem jest organ stosujący prawo. W kontekście takiego twierdzenia może pojawić się pytanie dotyczące cech charakteryzujących normy pełniące funkcję zasad. Otóż – nawiązując do wypowiedzi i analiz teoretycznych – należałoby zapewne przyjąć, że zasadą prawa jest norma mająca szczególne znaczenie dla danego aktu, gałęzi lub całego systemu prawa, opierająca się na podstawowych dla tego systemu wartościach.

Nie kwestionując aksjologicznego rodowodu zasad prawnych³⁴⁸, nie należy jednak tracić z pola widzenia, że dotychczas w polskiej kulturze prawnej termin „zasada prawa” nie był rozumiany jednolicie, lecz używano go w co najmniej dwóch odmiennych znaczeniach – opisowym oraz dyrektywalnym³⁴⁹. Zasady prawa dzielono również na zasady prawa *sensu stricto* oraz zasady prawa o charakterze postulacyjnym. Nie tracąc przeto z pola widzenia cech przypisywanych normom o zasadniczym dla danej gałęzi prawa znaczeniu, należałoby zadać fundamentalne z punktu widzenia wyeksponowanego w tytule zagadnienia pytanie, czy i w jakim zakresie na podstawie przepisów rozdziału VI obowiązującego Kodeksu karnego można wykreować normy mające postać zasad prawnych dotyczących wymiaru kary w znaczeniu przyjmowanym w teorii prawa³⁵⁰.

Próbę udzielenia odpowiedzi należałoby poprzedzić rozważeniem szeregu kwestii stanowiących weryfikację poprawności następująco sformułowanych założeń:

- a. wymierzanie kary nie należy do ustawodawcy (podmiotu stanowiącego prawo), lecz jest kompetencją – co chyba dość oczywiste – organu stosującego prawo,
- b. aby można było mówić o sądowym wymiarze kary, musi istnieć pewien – szerszy lub węższy – obszar decyzyjności sądu, określanej niekiedy przez teoretyków prawa jako tzw. luz decyzyjny,
- c. prawodawca może odpowiednio kształtować luz decyzyjny, zawężając go lub poszerzając za pomocą kierowanych do organu stosującego prawo dyrektyw wymiaru kary (zwanych w teorii dyrektywami wyboru konsekwencji) mających niekiedy postać zasad o charakterze dyrektywalnym,

348 Na temat powiązania zasad wymiaru kary z aksjologią systemu karnego zob. M. Królikowski, S. Żółtek, w: *Kodeks...*, s. 884 i n.

349 S. Wronkowska, w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys...*, s. 224. Warto jednak dodać, że konstatacja T. Gizberta-Studnickiego, jakoby pojęcie zasady prawnej w polskiej literaturze prawniczej było kontrowersyjne, a w dogmatyce prawniczej występuje w różnorodnych znaczeniach, wydaje się ciągle aktualna. T. Gizbert-Studnicki, *Zasady...*, s. 16.

350 Może niestety powstać wątpliwość co do tego, w jakim znaczeniu ustawodawca użył terminu „zasada” w tytule rozdziału VI Kodeksu karnego. W piśmiennictwie dość wyraźnie zaznaczyła się bowiem tendencja do konfrontowania zasad wymiaru kary przede wszystkim (a może nawet wyłącznie) z ogólnymi dyrektywami sądowego wymiaru kary wynikającymi z art. 53 k.k. Wskazuje się także na konstytucyjne zakotwiczenie zasad wymiaru kary. Zob. np. W. Wróbel, A. Zoll, *Usprawiedliwienie...*

- d. norma, za pomocą której prawodawca eliminuje luz decyzyjny, wskazując na to, co sąd musi (nie zaś jedynie może lub powinien) zrobić w określonej sytuacji, nie stanowi zasady wymiaru kary w przyjętym wyżej, a więc jedynie dyrektywalnym znaczeniu, lecz – zgodnie z przysługującą prawodawcy kompetencją – kształtuje za-
zwyczaj granice ustawowego zagrożenia.

2. Nawet jeśli twierdzenie, że wymierzanie kary jest kompetencją sądu, czyli organu stosującego prawo, byłoby skłonni traktować jako oczywiste, to jednak w pewnej z nim sprzeczności zdaje się pozostawać rozpowszechnione w piśmiennictwie dzielenie wymiaru kary na sądowy oraz ustawowy. Część doktryny przyjmuje bowiem, że ustawowego wymiaru kary nie da się ograniczyć wyłącznie do zagrożenia przewidzianego w sankcji powiązanej z przepisem typizującym czyn zabroniony, lecz przy jego definiowaniu trzeba także uwzględnić instytucje pozwalające na modyfikację kary, jaka wynika z tego zagrożenia³⁵¹. Sformułowanie „ustawowy wymiar kary” bywa jednak kontestowane lub – w najlepszym razie – przez autorów sceptycznie je postrzegających traktowane jak swoista metafora, skoro ustawodawca – grożąc jedynie karą *pro futuro* – przecież jej nie wymierza.

Podjmując próbę – skądinąd dość przewrotną – obrony poglądu o niemetaforycznym charakterze terminu „ustawowy wymiar kary”, warto odnotować, że słowo „wymiar” nie musi być w sposób ścisły łączone z czasownikiem „wymierzać”. Może mieć ono bowiem znaczenie statyczne, a więc określać pewien istniejący stan rzeczy, stając się synonimem terminu „rozmiar”. Można mu jednak przypisywać również charakter dynamiczny (od czasownika „wymierzać”), uznając tym samym, że nie jest ono określeniem istniejącego stanu rzeczy (a więc rozmiaru czegoś, co w danej chwili istnieje), lecz odzwierciedla raczej pewien proces (zdarzenie), czyli – w interesującym nas zakresie – proces wymierzania kary. Pojawia się zatem od razu pytanie, czy w sformułowaniu „ustawowy wymiar kary” kryje się element statyczny, czy może

351 Szerzej na ten temat J. Raglewski, *Model...*, s. 39–42 oraz podana tam literatura. Warto dodać, że już przed laty Z. Œwiąkalski trafnie zauważył, że ustawodawca kary nie wymierza. Zob. Z. Œwiąkalski, *O niektórych...*, s. 41. Ustawodawca – za pomocą sankcji oraz rozmaitych instytucji części ogólnej Kodeksu karnego – zakreśla bowiem jedynie ramy, w jakich to sąd dokonuje takiego wymiaru. Inna sprawa, że istnieje możliwość (z której ustawodawca w pewnym zakresie korzysta) wskazania kryteriów, jakimi sąd powinien się kierować przy dokonywaniu tego wyboru.

raczej dynamiczny. *Prima facie* skłonni byłibyśmy zapewne – skądinąd nie bez racji – przyjąć, że o żadnej dynamice odzwierciedlającej proces wymierzania kary nie może być mowy, bo ustawodawca – o czym już wspomniano – kary wszak nie wymierza³⁵². Co miałyby jednak oznaczać statyczna interpretacja sformułowania „ustawowy wymiar kary”, nawiązująca do jej rozmiaru? Czy posługiwanie się takim sformułowaniem – jeśli miałyby ono występować obok wyrażenia „ustawowe zagrożenie karą” – ma jakikolwiek sens, a w każdym razie, czy jest nam do czegośkolwiek potrzebne? Otóż mogłoby tak być jedynie wówczas, gdyby wskazywanie na rozmiar kary było całkowicie oderwane od zagrożenia karą. Mówiąc inaczej – musiałoby to oznaczać, że ustawodawca określa – przykładowo w przepisach przednawiasowych – rozmiar kary, ale karą taką bynajmniej nie grozi. Posługując się przykładem ilustrującym rozważaną tutaj kwestię, musielibyśmy przyjąć, że w przypadku recydywy specjalnej – jeśliby ją traktować jak instytucję ustawowego wymiaru kary – ustawodawca wskazywałby jedynie na rozmiar kary grożącej recydywiście, nie ustanawiając jednocześnie granic tego, co rzeczywiście grozi charakteryzowanemu w taki sposób sprawcy, a więc – w gruncie rzeczy – nie wyznaczając granic zagrożenia, jakie w pewnym co najmniej zakresie ewidentnie przecież wynikają z przepisu art. 64 k.k.³⁵³

Uogólniając nieco dostrzeżoną w literaturze różnicę między „rozmiarem” i „wymierzaniem” kary, należałoby dojść do – chyba jednak nietrafnego – wniosku, że ustawodawca grozi karą jedynie w wynikających z przepisów zrębowych sankcjach skorelowanych z typami czynów zabronionych, natomiast z przepisów przednawiasowych wynika

352 Na „statyczny” charakter ustawowego zagrożenia zwraca uwagę m.in. M. Tarnawski, podkreślając jednocześnie – jakkolwiek ta część wypowiedzi nie jest już oczywista – iż podstawy tzw. nadzwyczajnego wymiaru kary nie mogą zmieniać granic ustawowego zagrożenia. Zdaniem tego autora w relacji między „ustawowym zagrożeniem” a „wymiarom kary”, niezależnie od tego, czy chodzi o wymiar zwyczajny, czy nadzwyczajny, kategorią „dynamiczną” jest jedynie ustawowy wymiar kary – ustawowe zagrożenie ma charakter statyczny – M. Tarnawski, *Nadzwyczajne...*, s. 23. Tak też K. Janczukowicz, *O pojęciu...*, s. 33. Pojawia się jednak pytanie, o jakiego rodzaju dynamikę miałyby właściwie chodzić w przypadku tzw. ustawowego wymiaru kary. Wszak wszystko to, o czym – w ramach stanowienia prawa – ustawodawca mógł zdecydować w kwestii wymierzania kary, ma charakter statyczny. Określoną dynamiką mogą charakteryzować się jedynie decyzje podejmowane przez sąd w sprawie wymiaru kary, z oczywistych powodów zdeterminowane dynamiką toczącego się procesu karnego.

353 Dobrą ilustrację stanowi sytuacja recydywisty, o jakim mowa w art. 64 § 2 k.k., dla którego dolna granica ustawowego zagrożenia jest zwiększana o połowę.

wyłącznie rozmiar kar przewidzianych w ustawie³⁵⁴. Trzeba przyznać, że z kilku powodów byłaby to dość karkołomna, by nie powiedzieć – absurdalna konstatacja. Oznaczałaby ona bowiem, że ustawodawca w przepisach części ogólnej niczym nie grozi sprawcy czynu zabronionego, a jedynie określa rozmiar rozmaitych kar, których – wobec braku powiązanego z nimi zagrożenia – nie dałoby się jednak zastosować. O tym, że tak nie jest, łatwo się przekonać, dokonując analizy dogmatycznej obecnie obowiązujących przepisów Kodeksu karnego. W pewnym sensie otwarte pozostaje oczywiście pytanie, czy w sytuacji, gdy w przepisie przednawiasowym ustawodawca nakazuje sądowi, aby sprawcy występkowi o charakterze chuligańskim wymierzał karę pozbawienia wolności przewidzianą za przypisane przestępstwo w wysokości nie niższej od dolnej granicy ustawowego zagrożenia zwiększonego o połowę, to wysławia tym samym normę wskazującą na ustawowe zagrożenie czy ogranicza się do określenia rozmiaru wchodzącej w rachubę kary.

O wiele bardziej intuicyjna wydaje się zatem akceptacja założenia – składnąd zresztą pobrzmiewającego w wypowiedziach wielu autorów, w tym również tych, którzy posługują się sformułowaniem „ustawowy wymiar kary” – że ustawodawca grozi sprawcy czynu zabronionego nie tylko wówczas, gdy formułuje sankcję korespondującą z takim czynem, ale także przy okazji wyciągania przed nawias (*nomen omen* w przepisach przednawiasowych) okoliczności, które – niezależnie od opisu wynikającego z jego typizacji – miałyby wpływać na wymiar kary w sposób mniej lub bardziej stanowczo zdeterminowany przez ustawodawcę³⁵⁵.

354 Pojawiają się w literaturze wypowiedzi, że skoro ustawowe zagrożenie karą jest związane z typem czynu zabronionego, to wszelkie modyfikacje kary, zarówno odnoszące się do dolnego, jak i górnego progu odpowiedzialności, nie zmieniają ustawowego zagrożenia, które jest stałe w ramach przyjętej w ustawie typizacji przestępstw. Oznaczałoby to jednak, że zagrożenie jest kategorią *constans*. Instytucje nadzwyczajnego wymiaru kary nie mogą więc modyfikować tych granic. Brak im w tym zakresie kompetencji. Tym samym zestawianie ze sobą „pierwotnych” i „zmodyfikowanych” czy też „pochodnych” granic ustawowego zagrożenia może być postrzegane jedynie jako kategoria metaforyczna, „operacja myślowa” służąca odróżnieniu czy przeciwstawieniu sobie „zwyčajnego” i „nadzwyczajnego” limitu odpowiedzialności karnej, nieznajdująca jednak solidnych podstaw w ustawowej rzeczywistości – zob. Z. Cwiakalski, *O niektórych...*, s. 43.

355 I tak przykładowo J. Majewski, będący zwolennikiem „szerokiego” rozumienia ustawowego zagrożenia, przyjmuje, iż wszelkie następstwa związane z urzeczywistnieniem znamion jakiegoś typu czynu zabronionego – a więc również te przewidziane w przepisie innym niż typizujący karalne zachowanie – które aktualizują się na płaszczyźnie wymiaru kary, współwyznaczają jedynie ustawowe zagrożenie. Bez względu na to, czy

Przy takim ujęciu modyfikatorami byłyby – przynajmniej w części – także te okoliczności, które – zgodnie z dominującą obecnie nomenklaturą – są określane jako podstawy nadzwyczajnego wymiaru kary.

3. Przyglądając się obowiązującemu od dawna modelowi wyciągania prawnokarnych konsekwencji czynu uznanego za udowodniony, nie sposób nie zauważyć, że uczestniczy w nim zarówno podmiot prawo tworzący (prawodawca), jak i ten, który je stosuje (sąd)³⁵⁶. Wszak w demokratycznym państwie prawnym, które – wprowadzając do obowiązującego porządku prawnego regulacje umożliwiające oddziaływanie na obywateli za pomocą instrumentów o charakterze represyjnym – miałoby się opierać na zasadach *nullum crimen sine lege* oraz *nulla poena sine lege*, nie da się pozostawić wymierzania sprawiedliwości wyłącznie sądowi. Nieodłączne są bowiem podstawy ustawowe, z których musi wynikać zarówno opis karalnego zachowania, jak również granice, w jakich miałyby ono być karane. Normy sankcjonującej nie kreuje przecież sąd wedle jakiegoś własnego „widzimisień”, lecz czyni to ustawodawca, uczestnicząc w ten sposób – oczywiście *pro futuro* – w procesie wymierzania kary.

Analizując rozbudowany system pojęć służących opisywaniu etapów pojawiających się w procesie reagowania na czyn zabroniony, trudno nie zauważyć, że pojęcia te są genetycznie powiązane ze statusem podmiotu stanowiącego prawo organu (adresata normy sankcjonującej), który je stosuje. Wszystko, o czym decyduje ustawodawca, sprzyja posługiwaniu się konstrukcją, którą tradycyjnie nazywamy ustawowym zagrożeniem, podczas gdy wszystko, o czym rozstrzyga sąd w ramach przysługującego mu luzu decyzyjnego, jest już konkretyzowaniem mieszczących się w granicach tego zagrożenia konsekwencji, które – godząc się w tym miejscu na upraszczający skrót myślowy – nazwać

określone konsekwencje w zakresie wymiaru kary wynikają z „przepisu typizującego” czy też „nietypizującego”, wchodzi w skład ustawowego zagrożenia. Pogląd łączący ustawowe zagrożenie karą z sankcją typu czynu zabronionego J. Majewski uznaje wprost za „uproszczony”, a wręcz „fałszywy” – J. Majewski, *O ustawowym...*, s. 25.

356 Można by się zgodzić ze stwierdzeniem, że sformułowanie „proces reagowania karą na czyn zabroniony” jest znacznie pojemniejsze niż „sądowy wymiar kary”, obejmując ono bowiem kształtowanie podstaw, na jakich będzie się opierać decyzja podejmowana przez sąd. Mówiąc inaczej – początek tego procesu wymaga skryminalizowania określonego rodzaju zachowań oraz ramowego wyznaczenia prawnokarnych konsekwencji, jakie mogą spotkać potencjalnego, hipotetycznego sprawcę (a więc wskazania, czym będzie grozić jego popełnienie), natomiast jego zwieńczeniem jest wynikające z wyroku skazującego skonkretyzowanie konsekwencji, jakie rzeczywiście sprawca będzie musiał ponieść.

możnaby wymierzaniem kary. Z tym – zdawać by się mogło – klarownym podziałem często wiązą się jednak wątpliwości dotyczące zakwalifikowania określonej regulacji bądź to jako wyrażającej groźbę potencjalnych konsekwencji o granicach wyznaczanych przez ustawodawcę, bądź to jako wyposażającej sąd w kompetencję do wymierzenia odpowiedniej kary³⁵⁷. Trafne wydaje się przypuszczenie, że tendencja do konstruowania rozbudowanego systemu pojęć związanych z procesem wymierzania kary oraz do swoistego komplikowania zachodzących między nimi relacji jest w sporej części wynikiem takich właśnie wątpliwości oraz mniej lub bardziej udanych prób ich usunięcia³⁵⁸.

4. Jest rzeczą oczywistą, że po to, by można było mówić o sądowym wymiarze kary, istnieć musi pewien – szerszy lub węższy – obszar decyzyjności sądu, przez teoretyków prawa określany niekiedy jako tzw. luz decyzyjny. O jego istnieniu – z jednej strony – decyduje powszechnie stosowany system sankcji względnie oznaczonych, ramowo wyznaczających konsekwencje prawne czynu uznanego za udowodniony³⁵⁹. Z drugiej zaś strony nie bez znaczenia pozostaje fakt, że nie dysponujemy jednolitym, wyczerpująco skatalogowanym systemem wartości, które miałyby determinować treść podejmowanej przez sąd decyzji. Całkowita eliminacja luzu decyzyjnego nie wydaje się zatem ani możliwa, ani nawet pożądana, jakkolwiek nie oznacza to przecież, że – jeśli nie utracić z pola widzenia wynikającego z zasady praworządności postulatu ograniczania sędziowskiej samowoli w interesie ochrony praw jednostki – miałyby on pozostać całkowicie nieskrępowany³⁶⁰. Dałoby się zatem wyróżnić co najmniej dwa sposoby zawężania luzu decyzyjnego:

- a. poprzez ustawową modyfikację granic sankcji względnie oznaczonych,
- b. poprzez ustawowe wskazanie wartości, które powinny wywierać wpływ na wymiar kary.

357 Szerzej na ten temat J. Giezek, R. Kokot, *O problemach...*, s. 198 i n.

358 Swoistego zamętu terminologicznego, którego efektem jest wyodrębnianie różne pojmowanych pięter czy zakresów tzw. ustawowego wymiaru kary lub ustawowego zagrożenia, dałoby się chyba uniknąć, gdyby możliwie precyzyjnie odróżnić to, co stanowi płaszczyznę stanowienia prawa, od tego, co jest jego stosowaniem, nie tracąc oczywiście z pola widzenia, że obie płaszczyzny mogą się przenikać, a wyznaczenie wyraźnej linii demarkacyjnej okazuje się niekiedy dość skomplikowane.

359 Już przed laty pisał o tym J. Wróblewski, *Wartości...*, s. 15.

360 Wypowiedzi na ten temat znaleźć można już u K. Buchały, *Dyrektywy...*

Pochylając się w pierwszej kolejności nad pojęciem ustawowego zagrożenia, można by w zasadzie przyjąć, że jest to formułowana przez ustawodawcę zapowiedź adekwatnej (odpowiadającej konstytucyjnie zagwarantowanej zasadzie proporcjonalności) reakcji na czyn zabroniony³⁶¹. Zdając sobie sprawę, że odpowiednie zdekodowanie ustawowego zagrożenia wymaga niekiedy dość skomplikowanych zabiegów wykładniczych, należałoby przede wszystkim ustalić, jakie elementy miałyby się składać na jego pełną charakterystykę³⁶². *Prima facie* na myśl przychodzi wynikająca z przepisu zrębowego (typizującego czyn zabroniony) sankcja wskazująca rodzaj i granice wchodzących w rachubę kar. Nie wydaje się jednak, aby zagrożenie ustawowe można było traktować – wbrew wypowiedziom niekiedy w tym zakresie poglądom – jak synonim sankcji karnej³⁶³. Jest ono bowiem zakresowo znacznie pojemniejsze³⁶⁴. W przepisach przednawiasowych mamy przecież do czynienia z licznymi – zazwyczaj dość ogólnie ujętymi – podstawami modyfikowania granic, w jakich miałyby odpowiadać sprawca czynu zabronionego. O wpływaniu na granice zagrożenia moglibyśmy przecież mówić także wówczas, gdy-

361 Zob. interesujące rozważania J. Majewskiego na temat istoty ustawowego zagrożenia – J. Majewski, *O ustawowym...*, s. 11 i n.

362 Dość uproszczony – jakkolwiek chyba dominujący – wydaje się pogląd, zgodnie z którym „zagrożenie karą” („ustawowe zagrożenie karą”) obejmuje karę lub kary zawarte w sankcji przepisu części szczególnej lub wojskowej Kodeksu karnego bądź ustaw pozakodeksowych grożące za dany czyn zabroniony, nie zaś karę, jaką w ogóle sprawcy przestępstwa można wymierzyć w oparciu na ogóle unormowań części ogólnej Kodeksu karnego odnoszących się do wymiaru kary. Rezygnując z przywoływania w tym miejscu bogatej literatury na temat zasad wymiaru kary, wystarczy wskazać, że obszerny jej wykaz odnaleźć np. można w komentarzu do Kodeksu karnego pod redakcją M. Królikowskiego i R. Zawłockiego – *Kodeks...*, s. 878–880.

363 Warto odnotować, że np. J. Raglewski – wypowiadając się na temat sankcji karnej – stwierdza, iż: „obejmuje ona wszystkie środki reakcji prawnokarnej, jakie mogą być stosowane wobec sprawców czynów zabronionych” – J. Raglewski, *Model...*, s. 18. W relacji zakresowej między „karą” (ściślej – „karą kryminalną”) a „sankcją karną” ta ostatnia jawi się zatem jako kategoria znacznie pojemniejsza. Utożsamianie tych pojęć i operowanie nimi zamiennie, co podkreśla T. Kaczmarek, jest tym samym całkowicie nieuprawnione. Nie są to bowiem pojęcia treściowo synonimiczne, ani w sensie zakresowym, ani znaczeniowym. Kara jest w tej relacji pojęciem podrzędnym, będącym jednym z elementów składowych szerszego pojęcia sankcji karnej. T. Kaczmarek, *Recenzja...*, s. 156–157.

364 Podobną myśl wypowiada również J. Majewski, stwierdzając m.in., że: „ilekroć wraz z urzeczywistnieniem znamion jakiegoś typu czynu zabronionego z konieczności aktualizują się również wszystkie przesłanki wymiaru kary przewidzianej w przepisie innym niż typizujący, tylekroć również ta kara obok kar wymienionych w przepisie typizującym współwyznacza ustawowe zagrożenie związane z owym typem czynu zabronionego” – J. Majewski, *O ustawowym...*, s. 24.

by z jakiegokolwiek przepisu występującego w obowiązującym porządku prawnym (choć oczywiście przede wszystkim w Kodeksie karnym) wynikała przewidziana przez ustawodawcę konieczność swobodnego, a więc przesuwającego granice sankcji zareagowania na czyn zabroniony, jeśli został on popełniony w okolicznościach „wyciągniętych” przed nawias (jakkolwiek mających charakter generalno-abstrakcyjny), a tym samym pominiętych w jego typizacji.

Rzecz znamienna, że kształtowanie tzw. luzu decyzyjnego opierającego się – przynajmniej co do zasady – na systemie sankcji względnie oznaczonych przebiega na wielu poziomach, na jakich jest możliwe sytuowanie okoliczności modyfikujących ów luz³⁶⁵. Niektóre z nich pojawiają się bowiem już w przepisach zrębowych, modyfikując typ czynu zabronionego oraz powiązaną z nim sankcję³⁶⁶, podczas gdy pozostałe mogą być ujmowane przednawiasowo, jeśli sam ustawodawca – z uwagi na ich uniwersalny charakter, często bardziej powiązany z osobą sprawcy niż z popełnianym czynem (jak np. w przypadku recydywy) – uczyni z nich podstawę modyfikowania granic odpowiedzialności, które bylibyśmy skłonni nazwać (być może jednak nietrafnie) granicami ustawowego zagrożenia³⁶⁷. W stanowiącej obraz przestępstwa rekonstrukcji stanu faktycznego mogą wreszcie wystąpić również takie okoliczności, których

365 Są takie okoliczności, które modyfikują granice sankcji, granice ustawowego zagrożenia, wpływają na decyzję sądu w sprawie wymiaru kary obligatoryjnie lub fakultatywnie. Do zbioru okoliczności modyfikujących granice sankcji, jakkolwiek umieszczonych przednawiasowo (a zatem nie w przepisach typizujących czyn zabroniony) można by zaliczyć takie, które są uzupełnieniem charakterystyki zabronionego zachowania (jego strony przedmiotowej oraz podmiotowej). Do zbioru okoliczności modyfikujących granice ustawowego zagrożenia – z natury rzeczy umieszczanych w przepisach przednawiasowych – należałoby zaliczyć takie, które stanowią charakterystykę samego sprawcy, a zatem nie składają się na opis jego zachowania, jakkolwiek wpływają na obligatoryjne podwyższenie względnie obniżenie dolnej lub górnej granicy sankcji. Do zbioru okoliczności wpływających na sądowy wymiar kary należy zaliczyć takie, którym już sam ustawodawca nadaje takie znaczenie oraz takie, które w konkretnych sprawach są dostrzegane przez sąd jako wpływające na wymiar kary.

366 Rzecz charakterystyczna, że znamiona modyfikujące z woli samego ustawodawcy stają się okolicznościami, które wpływają (czy też powinny wpływać) na wymiar kary, przy czym wpływ ten jest determinowany już na etapie ustawowego zagrożenia wiążącego się zazwyczaj z mniej lub bardziej istotnym przesuwaniem granic sankcji.

367 Należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że o ile modyfikatorem sankcji powinna być jedynie okoliczność stanowiąca charakterystykę czynu zabronionego (należąca do jego znamion), o tyle modyfikacja granic zagrożenia mogłaby przecież następować również na zupełnie innych podstawach, niezwiązanych bezpośrednio z popełnionym czynem.

ocena oraz decyzja o wpływie na wymiar kary zostaną pozostawione sądowi³⁶⁸.

Nieodparcie nasuwa się pytanie, czy tak różny sposób sytuowania okoliczności nieobojętnych aksjologicznie dla wymiaru kary miałyby oznaczać, że – ujmując rzecz najogólniej – są one po prostu stanami rzeczy, których wspólnym mianownikiem jest to, że wpływają one łagodząco lub obciążająco na odpowiedzialność karną sprawcy. Patrząc wszak z perspektywy prawnokarnych konsekwencji, jakie miałyby spotkać sprawcę czynu zabronionego, trudno byłoby niekiedy dostrzec jakościową różnicę między okolicznościami, które ustawodawca traktuje jak znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego lub – wyciągając je przed nawias – czyni z nich niekiedy podstawę regresji lub progresji karania, czy też wreszcie dystansuje się w pewnym sensie od jednoznacznej ich oceny, pozostawiając ją w gestii organu stosującego prawo, a więc nadając im co najwyżej status (ustawowo skatalogowanych lub nieskatalogowanych) okoliczności wpływających na sądowy wymiar kary³⁶⁹.

Interesującą egzemplifikację sygnalizowanego tutaj zagadnienia zdaje się stanowić okoliczność – której negatywny wpływ na ocenę podejmowanego zachowania jest raczej bezdyskusyjny – zawierająca charakterystykę strony podmiotowej (motywacji sprawcy³⁷⁰), a wyrażana w postaci sformułowania „w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”. Rzecz charakterystyczna, że tak ujmowana okoliczność pojawia się

368 Istnieje swoiste genetyczne pokrewieństwo między okolicznościami wpływającymi na wymiar kary a znamionami modyfikującymi typ czynu zabronionego. Jedne i drugie nie decydują o możliwości pociągnięcia sprawcy czynu zabronionego do odpowiedzialności karnej, lecz o jej surowości. Można natomiast powiedzieć, że tworzą one dwa zbiory okoliczności, które pozostają w logicznej relacji nadrzędności (podporządkowania). Każde znamię modyfikujące typ czynu zabronionego jest bowiem okolicznością wpływającą na wymiar kary, ale nie każda okoliczność wpływająca na wymiar ten urasta do rangi znamię modyfikującego. Wpływ ten nie jest oczywiście wywierany w sposób identyczny.

369 Szerzej na ten temat: J. Giezek, *Okoliczności...*, s. 141 i n.; J. Giezek, *Znamiona...*, s. 153 i n.

370 Łatwo zauważyć, że motywacja, jaką kieruje się sprawca przestępstwa, może działać zarówno na jego korzyść, jak i na niekorzyść, zwłaszcza wówczas, gdy jest motywacją zasługującą na szczególne potępienie. To, że sprawca zdaje sobie sprawę z własnej motywacji (skoro motyw jest zawsze uświadamiany), nie oznacza jednak, że nie ma ona znaczenia np. przy przestępstwach nieumyślnych. Sprawca może bowiem zachować się nieostrożnie, podejmując określonego rodzaju aktywność z motywacji zasługującej na akceptację czy nawet wyraźną aprobatę, jak również z motywacji, która – jako aksjologicznie obojętna – nie poddaje się żadnej ocenie moralnej.

w Kodeksie karnym w rozmaitych rolach, których nie da się sprowadzić wyłącznie do dylematu zawierającego się w pytaniu: „modyfikator ustawowego zagrożenia czy okoliczność wpływająca na wymiar kary”. Nie ulega bowiem wątpliwości, że cel osiągnięcia korzyści majątkowej jest – po pierwsze – przy wszystkich przestępstwach, których popełnianiu może towarzyszyć, okolicznością współdecydującą o wymiarze kary. Po drugie jednak, w wielu przypadkach cel taki jest również ustawowym znamieniem stanowiącym element charakterystyki zabronionego zachowania, przy czym może się on pojawiać albo jako znamię konstytuujące typ czynu zabronionego, albo jako znamię tworzące jego postać zmodyfikowaną. Przykładem wykorzystania tej okoliczności w pierwszej ze wskazanych tutaj ról jest ustawowa typizacja przestępstwa oszustwa. Popelnia je wszak ten, kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej – dzięki pozostawieniu pokrzywdzonego w błędzie – doprowadza go do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Konstytutywne znaczenie celu osiągnięcia korzyści majątkowej wyraża się w tym, że bez tego rodzaju celu nie może być mowy o oszustwie. Łatwo wskazać również przykłady typizacji, w których analizowana tutaj okoliczność odgrywa jedynie rolę modyfikującą, czyniąc z nich postacie zmodyfikowane. Można wśród nich wymienić m.in. fałsz intelektualny (art. 271 § 3 k.k.) lub nadużycie zaufania (art. 296 § 2 k.k.). Każde z tych przestępstw w typie podstawowym nie wymaga, aby w charakterystyce strony podmiotowej pojawił się cel osiągnięcia korzyści będący uzupełnieniem opisu zachowania tworzącego typ kwalifikowany. Po trzecie wreszcie – cel osiągnięcia korzyści majątkowej jest elementem konstrukcji zastosowanej w przepisie części ogólnej pozwalającej na wymierzanie kary określonego rodzaju. Chodzi oczywiście o tzw. grzywnę kumulatywną orzekaną fakultatywnie na podstawie art. 33 § 2 k.k. Tego rodzaju cel może wreszcie wpływać na decyzję sędziego w sprawie wymiaru kary, nawet jeśli ustawa *expressis verbis* na to nie wskazuje.

5. Analiza przepisów przednawiasowych prowadzi do wniosku, że w rozdziale VI Kodeksu karnego, poświęconym wszak zasadom wymiaru kary oraz środków karnych, pojawiają się także regulacje, o których można by chyba powiedzieć, że wpływają na modyfikację granic ustawowego zagrożenia. Podstawowym (a być może nawet jedynym) warunkiem zaliczenia określonego rodzaju norm do grupy takich właśnie modyfikatorów wydaje się ich obligatoryjny wpływ wyrażający się

w podwyższaniu dolnej lub górnej granicy sankcji powiązanej z typem czynu zabronionego, którego znamiona zostały zrealizowane³⁷¹. Dobry, rzec by można wręcz spektakularny przykład stanowi niewątpliwie przepis art. 57a k.k. zwiększający dolną granicę ustawowego zagrożenia o połowę w przypadku popełnienia występku o charakterze chuligańskim. Najwidoczniej ustawodawca uznał, że jeśli sprawca – działając publicznie – popełnił którekolwiek z przestępstw mieszczących się w katalogu opisanym w art. 115 § 21 k.k., a jednocześnie – w zakresie towarzyszącej mu strony podmiotowej, na którą składa się również motywacja – uczynił to bez powodu lub z oczywiście błahego powodu, okazując przez to rażące lekceważenie dla porządku prawnego, to konieczna jest decyzja (podejmowana na etapie tworzenia, nie zaś stosowania prawa), której efektem stanie się przednawiasowe podwyższenie dolnej granicy ustawowego zagrożenia. Regulację przewidzianą w art. 57a k.k. oraz związaną z nią konsekwencję trudno byłoby więc chyba uznać za instytucję sądowego wymiaru kary.

Argumentem znaczącym, jakkolwiek zapewne nie najważniejszym, jest również redakcja wskazanego przepisu, której ujęcie wprost wskazuje na to, że podwyższeniu ulega granica ustawowego zagrożenia, czego – także ze względów czysto językowych – nie da się interpretować inaczej niż jako jej modyfikatora. W przepisie mowa wszak o podwyższaniu granicy zagrożenia (nie zaś o upoważnieniu sądu do jej przekroczenia), niewątpliwie wiążącym przy podejmowaniu decyzji o wymiarze kary. Podobnie ma się rzecz w przypadku czynu ciągłego, do którego odnosi się umieszczony w rozdziale poświęconym zasadom wymiaru kary przepis art. 57b k.k. (w jego obecnym brzmieniu), przy czym w tym przypadku podwojeniu, a więc drastycznemu podwyższeniu, ulega granica górna. Nie tracąc z pola widzenia obligatoryjności tego rodzaju modyfikatorów, łatwo zakwestionować możliwość ich zaliczenia do zbioru zasad mających charakter dyrektywalny, skoro ich uwzględnienie nie jest wynikiem swobodnej decyzji organu stosującego prawo podejmowanej w warunkach przysługującego mu luzu decyzyjnego.

371 Nie powiedzielibyśmy tego natomiast o wymierzaniu kary poniżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, traktowanym wszak jak jej nadzwyczajne złagodzenie. Rzecz bowiem w tym, że ze stylizacji przepisu określającego istotę tzw. nadzwyczajnego złagodzenia wynika wszak wprost, że to nie granica zagrożenia jest obniżana, lecz że kara jest wymierzana poniżej takiej granicy, o ile w ocenie sądu wystąpi podstawa uzasadniająca taki jej wymiar.

Może wreszcie powstać wątpliwość, której rozstrzygnięcie byłoby istotne także dla praktyki wymiaru sprawiedliwości, czy przednawiasowa modyfikacja ustawowego zagrożenia może oznaczać zmianę granic sankcji określanych w przepisach zrębowych (a więc typizujących). Otóż wydaje się, że tak jednak nie jest z co najmniej kilku powodów. O sankcji – z natury rzeczy powiązanej z określoną typizacją – można zapewne powiedzieć, że jest niemodyfikowalna, bo dostosowana do okoliczności typizujących zabronione zachowanie. W przypadku okoliczności wpływających na granice ustawowego zagrożenia mamy natomiast do czynienia z takim ich zbiorem, który obejmuje nie tylko znamiona typizujące. Aby dostrzec argumenty, które przemawiają przeciwko stawianiu znaku równości między sankcją a ustawowym zagrożeniem, wystarczy sięgnąć zarówno do tego rodzaju konstrukcji jak czyn ciągły czy występki o charakterze chuligańskim, ale także do przykładów regulacji racjonalizowanych inaczej niż wynikające z przepisów art. 57a k.k. oraz art. 57b k.k. Jednym z nich jest niewątpliwie recydywa specjalna w jej ujęciu wynikającym z art. 64 k.k.

6. Rzecz znamienna – na co należy zwrócić uwagę już na wstępie – że sama istota obostrzania odpowiedzialności karnej sprawcy odpowiadającego w warunkach recydywy podstawowej (§ 1) wysławiana jest inaczej niż obostrzanie, z którym musi się liczyć sprawca działający jako recydywista wielokrotny (§ 2). Recydywa podstawowa aktualizuje bowiem obowiązek wymierzenia kary przewidzianej za przypisane przestępstwo w wysokości powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia, otwierając jednocześnie możliwość jej wymierzenia w wysokości do granicy górnej zagrożenia zwiększonego o połowę, podczas gdy w przypadku recydywy wielokrotnej ustawodawca mówi o obligatoryjnym zwiększaniu jego granicy dolnej i górnej. Wystarczy oprzeć się na wykładni językowej, aby wykazać, że czym innym – w gruncie rzeczy nie tylko od strony redakcyjnej – jest wymierzanie kary powyżej granicy ustawowego zagrożenia, a czym innym jej podwyższanie³⁷². W pierwszym przypadku granica

372 Zdaniem J. Majewskiego w kategoriach błędu językowego należy ocenić użycie w art. 64 § 3 k.k. zwrotu „podwyższenie górnego ustawowego zagrożenia” wywołującego całkowicie mylne wrażenie, jakoby w razie stosowania nadzwyczajnego obostrzenia górnej granicy ustawowego zagrożenia dochodziło do zmiany (podwyższenia) rzeczonoj granicy – J. Majewski, *O ustawowym...*, s. 19. Nie jest jednak jasne, dlaczego autor ten traktuje wypowiedź ustawodawcy w kategoriach językowego błędu, zamiast uznać, że ustawodawca wyraził w tym przypadku akurat to, co chciał

zagrożenia pozostaje bowiem niezmienna, jakkolwiek pojawia się możliwość jej przekroczenia, podczas gdy w drugim podlega modyfikacji (przesunięciu). Oznaczałoby to zatem, że w odniesieniu do recydywy specjalnej – w obu jej postaciach wynikających z art. 64 k.k. – mamy do czynienia z:

- a. obligatoryjnym wymierzaniem kary powyżej dolnej granicy ustawowego zagrożenia,
- b. fakultatywnym podwyższaniem górnej granicy ustawowego zagrożenia,
- c. obligatoryjnym podwyższaniem dolnej granicy ustawowego zagrożenia,
- d. obligatoryjnym podwyższaniem górnej granicy ustawowego zagrożenia.

Już na gruncie samej tylko analizy językowej zauważymy zapewne, że w pierwszym przypadku zagrożenie nie ulega zmianie, a obowiązek wymierzenia kary powyżej jego dolnej granicy zdaje się stanowić jedynie rodzaj dyrektywy zakresowo determinującej wybór konsekwencji poprzez wyeliminowanie możliwości wymierzenia kary odpowiadającej minimalnemu zagrożeniu, jakie przewiduje sankcja. Inna sprawa, że przy takim sformułowaniu trudno dopatrzeć się dyrektywy kierunkowej, która mogłaby pozostawiać sądowi luz decyzyjny oraz związaną z nim swobodę orzekania, nawet gdyby sąd z różnych powodów był przekonany o tym, że recydywiście należałoby jednak wymierzyć karę odpowiadającą dolnej granicy zagrożenia. Wątpliwe wydaje się zatem upatrywanie w tego rodzaju regulacji zasady w ujęciu dyrektywalnym.

Przypadek drugi – jeśli go interpretować zgodnie z literalnym brzmieniem – może rodzić pytanie, czy podwyższenia górnej granicy dokonuje ustawodawca, czy może raczej – wobec pojawiającej się fakultatywności – sąd wymierzający karę, co byłoby jednak o tyle osobliwe, że decyzję o ukształtowaniu zagrożenia (nazywanego wszak ustawowym) pozostawiano by organowi stosującemu prawo. Nie jest niestety jasne, czy zwiększanie górnej granicy ustawowego zagrożenia następuje niezależnie od tego, czy sąd zechce skorzystać z możliwości

wyrazić. Należy także dodać, że ów – jak to określa J. Majewski – „lapsus językowy” dotyczyćby nie tylko art. 64 § 3 k.k., ale także § 1 i 2 tego artykułu, w których wszak jest mowa o zwiększaniu granic ustawowego zagrożenia. Czyżby zatem ustawodawca pomylił się przy redagowaniu całego przepisu art. 64 k.k.?

wymierzania kary mieszczącej się w przedziale wynikającym z takiego podwyższenia.

Przypadek trzeci i czwarty to już ewidentna modyfikacja granic zagrożenia, podobna – *prima facie* – do tej, z jaką mamy do czynienia m.in. w przepisach art. 57a k.k. oraz art. 57b k.k. To przecież sam ustawodawca decyduje bowiem o tym, że granice dolna oraz górna ustawowego zagrożenia ulegają podwyższeniu. Różnice dostrzegamy dopiero wówczas, gdy przyglądamy się charakterowi okoliczności stanowiących podstawę tego rodzaju modyfikacji. Otóż w przypadku występku o charakterze chuligańskim oraz czynu ciągłego mamy w istocie do czynienia z okolicznościami składającymi się na obraz przestępstwa, w pewnym sensie przednawiasowo uzupełniającymi jego charakterystykę. Recydywa specjalna wiąże się natomiast z osobą sprawcy oraz sposobem jego życia przed popełnieniem przestępstwa. Łatwo więc zauważyć, że dwie pierwsze okoliczności mogłyby stanowić – gdyby tylko ustawodawca zechciał przyjąć taką technikę kształtowania norm zrębowych – znamiona kwalifikujące, a w rezultacie modyfikujące treść normy sankcjonującej. Nic nie stałoby przecież na przeszkodzie – jeśli pominąć kwestie natury redakcyjnej – by przy nadających się do tego typach przestępstw tworzyć typy kwalifikowane ze względu na wielość realizujących znamiona zachowań (a więc ciągłość, o jakiej mowa w art. 12 k.k.) lub z uwagi na sposób ich realizacji odpowiadający definicji występku o charakterze chuligańskim. Oznaczałoby to jednak, że okoliczności te wpływają nie tylko na granice ustawowego zagrożenia, ale także na granice sankcji, które przy zmodyfikowanych typach przestępstw są przecież odpowiednio dostosowywane do poziomu ich społecznej szkodliwości. Rzecz ma się zupełnie inaczej w przypadku powrotności do przestępstwa, która wszak – sama w sobie – w żaden sposób nie charakteryzuje zachowania realizującego znamiona czynu zabronionego. Można z niej zatem uczynić okoliczność pod pewnymi warunkami modyfikującą granice zagrożenia, trudno byłoby ją natomiast włączyć do wynikającej z przepisów zrębowych typizacji, czyli ustawowego opisu zabronionego zachowania, a w konsekwencji brać również pod uwagę przy ocenie stopnia jego społecznej szkodliwości.

7. Trzeba przyznać, że obok przepisów modyfikujących granice ustawowego zagrożenia w rozdziale VI Kodeksu karnego można odnaleźć regulacje o charakterze jednoznacznie dyrektywalnym. Łatwo je

rozpoznać, jeśli będziemy pamiętać o tym, że z perspektywy ogólnej teorii prawa dyrektywę wymiaru kary dałoby się określić jako stosowany dla ograniczenia sędziowskiej samowoli technicznoprawny środek zawężania luzu decyzyjnego, wyznaczający jedynie kryteria wyboru konsekwencji czynu uznanego za udowodniony, ale ich nie przesądzający³⁷³. Z drugiej jednak strony nie należy tracić z pola widzenia, że w zależności od tego, w jaki sposób dyrektywa zostanie sformułowana, może ona należeć do tzw. dyrektyw „determinujących”, czyli ściśle precyzujących, jakie konsekwencje trzeba ustalić w określonych warunkach, bądź też do dyrektyw „kierunkowych”, wskazujących jedynie kierunki dokonywania wyboru przez ustalenie kryteriów, które sąd powinien uwzględnić przy podejmowaniu decyzji. Wydaje się, iż regulacja determinująca wybór konsekwencji – eliminując luz decyzyjny – przestaje pełnić funkcję zasady wymiaru kary, której adresatem miałyby być sąd (organ stosujący prawo). Z kolei posłużenie się dyrektywami kierunkowymi – zawężając w mniejszym lub większym stopniu luz decyzyjny poprzez zobowiązanie sądu do uwzględnienia kryteriów w dyrektywach wymienionych – nie determinuje tego wyboru w sposób jednoznaczny. Powstaje bowiem wówczas tzw. „luz decyzyjny drugiego stopnia”³⁷⁴, dzięki któremu zostaje zachowany określony margines swobody orzeczniczej.

Nie ma raczej wątpliwości co do tego, że pośród rozmaitych ustawowych wskazówek sądowego wymiaru kary przepis art. 53 § 1 k.k. – nakładając na sąd obowiązek dokonania wielorakich ocen, które racjonalizowałyby wybór właściwej dla danego przypadku kary wymogiem limitowania zawartej w niej dolegliwości rozmiarami winy, a także uwzględniania przy jej wymiarze stopnia społecznej szkodliwości popełnionego czynu oraz wskazanych przez ustawodawcę celów prewencyjnych – formułuje najbardziej klasyczne kierunkowe dyrektywy wyboru konsekwencji³⁷⁵. Dyrektywy te zostały ujęte w taki sposób, że nie prowadzą one do ograniczenia luzu decyzyjnego poprzez obligatoryjne, ustawowe zawężenie granic sankcji, lecz – określając możliwie jak najogólniej system wartości istotnych z punktu widzenia sądowego wymiaru kary – ułatwiają jedynie mniej lub bardziej precyzyjne wyznaczenie katalogu okoliczności, które powinny być brane pod uwagę przy

373 J. Wróblewski, *Sądowe...*, s. 222 i n.

374 J. Wróblewski, *Sądowe...*, s. 224 i n.

375 Zob. T. Kaczmarek, *Ogólne...*, s. 18.

wymiarze kary. Cóż bowiem znaczy ogólnikowe stwierdzenie, że sąd ma uwzględnić stopień społecznej szkodliwości zachowania oskarżonego, czyniąc tym samym zadość społecznemu poczuciu sprawiedliwości, jeśli nie zostaną dostrzeżone konkretne okoliczności (powiedzielibyśmy – elementy strukturalne społecznej szkodliwości), jak chociażby rozmiar szkody wyrządzonej czynem sprawcy, które wszak leżą u podstaw dokonywanej w tym zakresie oceny. Cóż miałyby również znaczyć wymóg kierowania się przy jej wymiarze celami szczególnoprewencyjnymi, jeśli rekonstrukcja obrazu oraz kontekstu popełnionego przestępstwa nie obejmowałaby takich okoliczności, jak przykładowo uprzednia karalność lub opinia środowiskowa, składających się na charakterystykę sprawcy oraz stylu jego życia. Potrzeba sięgania do tego rodzaju okoliczności wynika wszak właśnie z tego, że formułując kierunkowe dyrektywy wyboru konsekwencji, ustawodawca nakłada na sąd obowiązek dokonania wielorakich ocen, które racjonalizowałyby wybór właściwej dla danego przypadku kary, jednocześnie ułatwiając mniej lub bardziej precyzyjne wyznaczenie katalogu okoliczności, które powinny być uwzględniane przy jej wymiarze.

8. Próbując podsumować zaprezentowaną wyżej garść refleksji odnoszących się do pojęć związanych z wymierzaniem kary, można by dojść do wniosku, że wśród regulacji zgrupowanych w rozdziale VI Kodeksu karnego jedynie część ma charakter zasad, które dotyczą procesu wymierzania kary, będącego wszak kompetencją organu stosującego prawo. W rozdziale tym występują bowiem również normy, za pomocą których prawodawca eliminuje luz decyzyjny, wskazując na to, co sąd musi (nie zaś jedynie może lub powinien) w określonej sytuacji zrobić. Nie stanowi zasady wymiaru kary w przyjętym wyżej znaczeniu obligatoryjne podwyższanie dolnej lub górnej granicy ustawowego zagrożenia. W przypadku okoliczności, która powoduje tego rodzaju modyfikację, nie mówimy bowiem o rozstrzygnięciu podejmowanym przez sąd, lecz o decyzji samego ustawodawcy. Nie mamy zatem wówczas do czynienia z wymierzaniem kary, lecz z modyfikowaniem granicy zagrożenia, leżącym wszak w gestii samego prawodawcy. Trafne wydaje się bowiem założenie, że aby ustanowiona przez prawodawcę norma, adresowana do organu stosującego prawo, mogła być postrzegana jako zasada prawna odnosząca się do wymiaru kary, musiałaby ona mieć charakter dyrektywalny i – tym samym – wpływając niewątpliwie na

treść decyzji podejmowanej przez sąd, musiałyby jednak pozostawiać co najmniej pewien zakres swobody orzecniczej świadczącej o istnieniu luzu decyzyjnego.

Jeśli chcielibyśmy uznać, że zasadami wymiaru kary są okoliczności powodujące obligatoryjną modyfikację granic zagrożenia, to w gruncie rzeczy musielibyśmy również dojść do osobliwego wniosku, że tego rodzaju zasadami stają się okoliczności, od których wystąpienia uzależnione byłoby ustalenie, że zrealizowane zostały znamiona uprzywilejowujące lub kwalifikujące typ czynu zabronionego. Nie ma przecież żadnego znaczenia, czy ustawodawca – uznając określoną okoliczność za na tyle istotną, by „wymusić” jej uwzględnienie w ramach sądowego stosowania prawa – uczyni to albo za pomocą wprowadzenia jej jako znamienia modyfikującego zarówno typ czynu zabronionego, jak i powiązaną z takim typem sankcję karną, albo poprzez umieszczenie jej w przepisie części ogólnej jako obligatoryjnego modyfikatora granic zagrożenia, zwłaszcza jeśli mogłaby ona odgrywać taką rolę z uwagi na jej uniwersalny charakter. Przykładowo zatem cel osiągnięcia korzyści majątkowej wpisany jako znamień kwalifikujące modyfikowałby granice zagrożenia, podczas gdy taki sam cel – gdyby go ująć przednawiasowo w charakterze okoliczności obligatoryjnie podwyższającej którąkolwiek z granic zagrożenia oraz umieścić go w części ogólnej Kodeksu karnego – musiałby zostać potraktowany jako zasada wymiaru kary.

W charakterze ogólniejszej refleksji należałoby wreszcie dodać, że jeśli zasady wymiaru kary chcielibyśmy łączyć z jej tzw. wymiarem ustawowym, to ich adresatem – z oczywistych zresztą powodów – musiałby się przecież okazać sam ustawodawca. Trudno byłoby jednak zrozumieć, jakiego rodzaju funkcję miałyby pełnić w Kodeksie karnym adresowane do ustawodawcy dyrektywy wynikające z tego rodzaju zasad.

Literatura

- Aarnio A., *On Paradigm of Legal Dogmatics – Problems of Scientific Progress in Legal Research*, w: *Contemporary Conceptions of Law*, red. P. Trappe, Wiesbaden 1982.
- Barczak-Oplustil A., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Barczak-Oplustil A., Małecki M., Tarapata S., Iwański M., *Eksperytyza. Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, „Krakowski Instytut Prawa Karnego” z 19 lipca 2022 r., <https://kipk.pl/ekspertyzy/populistyczna-nowelizacja-prawa-karnego/>, dostęp: 30 stycznia 2025 r.
- Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, nr 2.
- Bielski M., *Normatywne mechanizmy zapobiegające przyjęciu realnego zbiegu przestępstw jako negatywna przesłanka zastosowania instytucji kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bieniek M., *Glosa do wyroku SN z dnia 22 lutego 1983 r., IV KR 5/83*, „Nowe Prawo” 1984, nr 5.
- Błachnio-Parzych A., *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016.
- Błaszczak W., Glastner J., *Lex retro non agit czy nullum crimen sine lege*, „Państwo i Prawo” 1985, nr 4.
- Bogdan G., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2013.

- Bogdan G., *Problematyka wymiaru kary łącznej w ustawodawstwach karnych Niemiec, Austrii i Szwajcarii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bojańczyk A., *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004.
- Bojarski T., *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 3.
- Bojarski T., w: *System prawa karnego. Tom 2. Źródła Prawa Karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Bosek L., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Bruckmüller K., Altrichter K., *Cross-border victim in Austria*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Brudzik M., Zagrodnik J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024.
- Buchała K., Cwiąkowski Z., Szewczyk M., Zoll A., *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Buchała K., *Direktywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964.
- Buchała K., Krazue Z., *Dwugłos na temat „warunkowe zawieszenie wykonania kary a wyrok łączony”*, „Palestra” 1978, nr 5–6.
- Buchała K., *Wymiar kary łącznej*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 1.
- Budyn-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Lex 2025.
- Budyn-Kulik M., *Wykroczenia – małe przestępstwa, czy czyny o charakterze administracyjnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017.
- Byczyński M., *O niekonstytucyjności tzw. recydywy w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 11.
- Christie N., *Conflicts as property*, „The British Journal of Criminology” 1977, z. 17 (1).
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Cudzoziemcy w Polsce. Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych*, red. E. Ostaszewska-Żuk, Warszawa 2016, https://pl.boell.org/sites/default/files/cudzoziemcy_w_polsce_podrecznik.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Cwiąkowski Z., *O niektórych pojęciach związanych z wymiarem kary*, „Nowe Prawo” 1989, nr 4.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.

- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Daniluk M., *Idealny zbieg wykroczenia z przestępstwem*, w: *Aktualne problemy konstytucyjne w świetle wniosków, pytań prawnych i skarg konstytucyjnych do Trybunału Konstytucyjnego 2010 – 2012*, red. P. Daniluk, M. Laskowska, Warszawa 2013.
- Dębski R., *Współdziałanie przy przestępstwie indywidualnym w ujęciu nowego kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 6.
- Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2007.
- Drechsler K.H., *Die mitbestrafte Tat (Straflose Vor- und Nachtat)*, Borna–Leipzig 1936.
- Dziergawka A., *Reguły intertemporalne związane z orzekaniem kary łącznej w warunkach art. 81 Tarczy 4.0*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11–12.
- Fila K., *Domniemanie w polskim prawie karnym*, Warszawa 2023.
- Florczak-Wątor M., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Gardocki L., *Prawnokarna problematyka sędziowskiej odpowiedzialności dyscyplinarnej*, w: *Przestępstwo–kara–polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006.
- Giezek J., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, red. J. Majewski, Warszawa 2014.
- Giezek J., Gruszecka D., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Giezek J., *Integrowanie wielości zachowań (czynów) jako podstawa mechanizmu redukującego odpowiedzialność karną*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., Kardas P., *Mechanizmy redukcyjne przy wielości przestępstw a kolizja ustaw w czasie*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Giezek J., Kardas P., *Nowe uregulowanie ciągłości popełnienia przestępstwa i wykroczenia (art. 12 § 2 kodeksu karnego oraz 10a kodeksu wykroczeń)*, „Palestra” 2019, nr 1–2.
- Giezek J., Kardas P., *O kryteriach obiektywnego oraz subiektywnego przypisania z punktu widzenia podstaw odpowiedzialności karnej – uwagi wprowadzające*, w: *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016.
- Giezek J., Kardas P., *O modelach ciągłości popełnienia przestępstwa oraz przejawach jej instrumentacji w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 7–8.
- Giezek J., Kardas P., *O normatywnej istocie i funkcjach mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną w ujęciu teoretycznym, dogmatycznym oraz kryminalno-politycznym*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., *Kilka uwag o modyfikacji podstaw wymiaru kary łącznej*, w: *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r.*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015.

- Giezek J., Kokot R., *O problemach związanych z kumulacją podstaw regresji i progresji karania*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego, prawa wykroczeń, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Violetcie Konarskiej-Wrzosek*, red. J.C. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, A. Ziółkowska, Warszawa 2023.
- Giezek J., Lipiński K., *Kara łączna oraz modele jej wymiaru – próba nowego spojrzenia*, w: *Ostatnio wprowadzone oraz zapowiadane zmiany w Kodeksie karnym z perspektywy racjonalnej polityki kryminalnej*, red. J. Majewski, Warszawa 2026 (w druku).
- Giezek J., *O możliwości naukowego uzasadnienia zmiany modelu odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 2.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
- Giezek J., *Okoliczności wpływające na wymiar kary a modyfikujące znamiona czynu zabronionego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Giezek J., *Tożsamość czynu jako podstawa różnicowania mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr XLIII.
- Giezek J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Giezek J., *Zbieg przepisów a konstrukcja przestępstwa ciągłego*, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Giezek J., *Znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego a okoliczności wpływające na wymiar kary*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Brzezińska, J. Giezek, Warszawa 2017.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Gregorczyk D., *Administracyjne kary pieniężne w nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego*, w: *Nowe instytucje procesowe w postępowaniu administracyjnym w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z dnia 7 kwietnia 2017 roku*, red. A. Gronkiewicz, A. Ziółkowska, Katowice 2017.
- Grzegorzczak P., Weitz K., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Harasimowicz M., *Nowy model kary łącznej. Aspekty materialnoprawne*, Kraków 2022.
- Harasimowicz M., *O sumowaniu kar słów kilka (uwagi krytyczne)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 1.
- Heine G., *Unterschiedung zwischen Straftaten und Ordnungswidrigkeiten*, „Jurisprudenz” 1999, t. 12.
- Hellwege Ph., Soniewicka M., *Law and Interdisciplinarity*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Hryniewicz-Lach E., *Cross-border victims in Poland*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.

- Informacja o wynikach kontroli: Realizacja zadań Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*, KPB.430.010.2021, Nr ewid. 132/2021/P/20/037/KPB, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa, 2 sierpnia 2021 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,24738,vp,27486.pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Izydorzyc J., *Aksjologiczne uzasadnienie obowiązywania zasady legalizmu w polskim procesie karnym*, w: *Zasada legalizmu w procesie karnym*, t. 2, red. B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, Lublin 2015.
- Janczukowicz K., *O pojęciu „zagrożenia karą” w świetle obowiązującego prawa karnego*, „Nowe Prawo” 1990, nr 1–3.
- Janiszewski B., *Recydywa wielokrotna w prawie karnym. Zagadnienia nadzwyczajnego wymiaru kary*, Poznań–Warszawa 1992.
- Joint Statement in Reaction to the Council Position on the Victims’ Rights Directive Revision*, Victim Support Europe, 4 lipca 2024 r., <https://victim-support.eu/news/joint-statement-in-reaction-to-the-council-position-on-the-victims-rights-directive-revision/>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Kaczmarek T., *Ekstraneus jako współdziałający w popełnieniu przestępstwa indywidualnego – problemy sporne*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kaczmarek T., *Ogólne dyrektywy wymiaru kary w teorii i praktyce sądowej*, Wrocław 1980.
- Kaczmarek T., *Recenzja książki Janusza Raglewskiego, Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego. Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6.
- Kaczmarek T., *Sporne problemy odpowiedzialności karnej ekstraneusa za współsprawstwo do przestępstw indywidualnych*, w: *Nauka wobec prawdy sądowej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kegla*, red. R. Jaworski, M. Szostak, Wrocław 2005.
- Kaczor R., *Limitująca funkcja winy przy wymiarze kary*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 11–12.
- Kaftal A., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym*, Warszawa 1985.
- Kala D., Klubińska M., *Kara łączna w projektach nowelizacji Kodeksu karnego – wybrane zagadnienia*, „Kwartalnik Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, nr 13.
- Kala D., *Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Zagadnienia karno-materialne i procesowe*, Toruń 2003.
- Kamiński M., *Prawo administracyjne intertemporalne*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *„Idealny zbieg przestępstw” jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, z. 3.
- Kardas P., Bielski M., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.

- Kardas P., *Czy decyzje procesowe prokuratora mogą ograniczać sąd w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości: perspektywa modelowa i zmiany ustawodawcze*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2025, nr 4, <https://doi.org/10.60677/CPKiNP2025.4.4>.
- Kardas P., *Głos w dyskusji, w: Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Kardas P., *Instytucja prawa łaski w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2025.
- Kardas P., *Jeden czy dwa modele wymiaru kary łącznej? O paradoksach nowej regulacji kary łącznej*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 11.
- Kardas P., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Kardas P., *Kilka uwag o sposobach rozstrzygania sporów dotyczących sprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstwa indywidualnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr 43.
- Kardas P., Majewski J., *Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygania*, w: *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora K. Buchały*, red. Z. Ćwiąkański, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994.
- Kardas P., *O istocie tzw., mechanizmów redukcyjnych, ich celu i funkcjach*, w: *System Prawa Karnego. Tom 4*, Warszawa 2013.
- Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 4.
- Kardas P., *Pozorny i pomijalny zbieg przestępstw oraz ciągłość popełnienia przestępstwa*, w: *System prawa karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wylączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Problem warunkowego zawieszenia wykonania kary w kontekście zasad wymiaru kary łącznej oraz reguł intertemporalnych*, w: *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, red. J. Majewski, Toruń 2013.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.
- Kardas P., *Refleksje po dziesięciu latach obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r. (Uwagi o przyjmowanych kryteriach i metodach oceny obowiązującej kodyfikacji karnej)*, w: *Kodeks karny i kodeks postępowania karnego po dziesięciu latach obowiązywania. Ocena i zmian*, red. M. Mozgawa, K. Dudka, Warszawa 2009.
- Kardas P., *Teoretyczne aspekty ustawowego modelu rozstrzygania zbiegu przepisów typizujących wykroczenia oraz wieloczynowego zbiegu wykroczeń*, w: *Nowy model prawa wykroczeń. Teoria. Praktyka. Przyszłość*, red. W. Wróbel, M. Małecki, M. Pyrcak-Górowska, D. Zajac, Kraków 2024, <https://www.doi.org/10.60677/kipk9788395965593>.
- Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001.

- Kardas P., *Typy zmodyfikowane ze względu na podmiot jako szczególna odmiana tzw. przestępstw indywidualnych a formy współdziałania przestępnego*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część 2*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *System Prawa Karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
- Kardas P., *Wymiar kary łącznej*, w: *System prawa karnego. Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw czy zbieg kar? Rozważania o podstawie wymiaru kary łącznej w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 3.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw i kara łączna w polskim prawie karnym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, Sectio G, Vol. LX, 2.
- Kaufmann A., *Rechtsphilosophie, Rechtstheorie, Rechtsdogmatik*, w: *Einfuehrung in die Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, red. W. Hassemer, Berlin 2016.
- Kędzior S., *Okoliczności wpływające na surowszy wymiar kary a znamiona strony podmiotowej*, 2023, niepublikowana praca magisterska.
- Kluza J., *Aspekty intertemporalne kary łącznej ze szczególnym uwzględnieniem zmian wynikających z nowelizacji kodeksu karnego z 19.06.2020 r.*, „Palestra” 2022, nr 2.
- Kochanowski J., *Redukcja odpowiedzialności karnej. Analiza i ocena założeń Kodeksu karnego z 1997 r. na tle innych polskich kodyfikacji karnych*, Warszawa 2000.
- Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kokot R., *Nadzwyczajny wymiar kary – kilka uwag i kontrowersji*, „Nowe Kodyfikacje Prawa Karnego” 2009, t. XXV.
- Konarska-Wrzosek V., *Modyfikacje w zakresie ustawowych zagrożeń karnych przewidziane w ramach zwykłego sądowego wymiaru kary*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Konarska-Wrzosek V., w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Koper R., *Stosowanie instytucji skazania bez rozprawy w sprawach złożonych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2002, nr 4.
- Kostarczyk-Gryszka J., *Problem granic realnego zbiegu przestępstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1968, nr 37.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. II, Warszawa 2012.

- Kozielewicz W., *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki)*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Kozielewicz W., *Wpływ instytucji prawa karnego materialnego i procesowego na wykładnię i stosowanie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 2.
- Król-Bogomilska M., *Penalizacja naruszeń prawa konkurencji w polskim systemie prawa-monolit czy hybryda*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Królikowski M., *Funkcjonalność dogmatyki prawa karnego*, Warszawa 2025.
- Królikowski M., *Wokół problemów z zasadą nullum poena sine lege przy dostosowaniu kary orzeczonej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, z. 2.
- Królikowski M., *Wynaturzenia prawa karnego a potrzeba mechanizmów redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Królikowski M., Żółtek S., w: *Kodeks karny. Komentarz, Tom I, Część ogólna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kruk E., *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013.
- Kubicki L., *Projekt prawa o wykroczeniach*, „Państwo i Prawo” 1961, z. 10.
- Kulesza J., *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017.
- Kulik M., Błotnicki M., *Petty Offences in Poland Between Criminal Law and Administrative Law*, „Croatian and Comparative Public Administration” 2021, nr 3.
- Kulik M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2002 r. (I KZP 1/2002)*, „Palestra” 2003, nr 1–2.
- Kulik M., *Przestępstwa współukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021.
- Kulik M., *Tzw. czynność towarzysząca w świetle reguł wyłączania wielości ocen w sprawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2.
- Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024.
- Kulik M., Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Kulik M., *Wyrok łączny w praktyce sądowej w latach 2012–2013*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 23.
- Kunicka-Michalska B., Kulesza J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2025.
- Kwiatkowski Z., w: *System Prawa Karnego Procesowego. Tom V. Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015.
- Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010.

- Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 1.
- Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Leżak K.J., „Korzystność” wyroku łącznego. *Analiza orzecznictwa sądowego i poglądów doktryny na tle polskich rozwiązań normatywnych*, Warszawa 2022.
- Leżak K.J., *Racjonalny system wymiaru kary łącznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXX/2.
- Limburska A., *Aktualne zagadnienia intertemporalne związane z instytucją kary łącznej*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2.
- Limburska A., *Miejsce niesprawczych form przestępnego współdziałania w reżimie odpowiedzialności ekstraneusa za typ znamieny okolicznością osobistą*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2025, t. 87, nr 2.
- Lipiński K., *Wzorce osobowe w prawie karnym*, Warszawa 2020.
- Liszewska A., *Odpowiedzialność karna za współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych w polskim prawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, z. I.
- Liszewska A., *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym*, Łódź 2004.
- Liszewska A., *Współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych (głos w dyskusji o wykładni 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2020, z. 4.
- Łabuda G., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Łętowski J., *O problemach odpowiedzialności dyscyplinarnej i służbowej w administracji*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 8–9.
- Machlańska J., *Model wymiaru kary za wielość przestępstw. Analiza porównawcza na tle rosyjskiego i polskiego prawa karnego*, niepublikowana rozprawa doktorska, Kraków 2021.
- Majewski J., „Ten sam czyn” jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Majewski J., Kardas P., *O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 10.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Majewski J., *O „redukcji odpowiedzialności karnej”. Uwagi terminologiczne*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Majewski J., *O konsekwencjach zmiany ustawy w czasie popełniania czynu zabronionego*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Kolo-kwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Majewski J., *O ustawowym zagrożeniu i innych pojęciach związanych z nadzwyczajnym wymiarem kary (w języku kodeksu karnego)*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Majewski J., *Prawnokarne przypisanie skutku przy zaniechaniu*, Kraków 1997.
- Majewski J., *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Warszawa 2002.

- Majewski J., w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Majewski J., w: *Kodeks Karny. Część ogólna, Tom I, Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, Warszawa 2004.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem. Uzupełnienie IV-go Wydania. Orzecznictwo Sądu Najwyższego (R. 1935 Zb. Nr 1–134)*, Lwów 1936.
- Makarewicz J., *Projekt Kodeksu karnego, w redakcji przyjętej w drugim czytaniu przez Sekcję Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej R. P.*, „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa karnego”, t. V, z. 3, Warszawa 1930.
- Makowski W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1937.
- Małecki M., *Charakter prawny art. 37a k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2016, z. 11.
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary, w: Nowelizacja kodeksu karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Malinowska I., Bryk J., *Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie*, Szcztytno 2009.
- Manual of Effective and Secure Referrals of Victims*, Victim Support Europe, luty 2020 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626338096Manualfinalforprint.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Marek A., Gensikowski P., *Konstrukcja czynów współukaranych i jej implikacje praktyczne*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 10.
- Marek A., Lachowski J., *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11–12.
- Maroń G., *Przeproszenie, przebaczenie i pojednanie w polskim prawie karnym – wybrane aspekty*, „Prokuratura i Prawo” 2020, z. 3.
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008.
- Mechanizmy redukcyjne w prawie karnym*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Merschler Th., *Legal and Theological Dogmatics*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege and M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Michór D., *Odpowiedzialność administracyjna w obrocie instrumentami finansowymi*, Warszawa 2009.
- Mikołajewicz J., Paluszkiewicz H., *Rozstrzygnięcia intertemporalne prawa karnego, w: Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Mikołajewicz J., *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000.
- Mozgawa M., Kulik M., *Wybrane zagadnienia z zakresu wzajemnego stosunku odpowiedzialności karnej i administracyjnej*, „Ius Novum” 2016, nr 2.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976.
- National framework for comprehensive victim support*, Victim Support Europe 2022, https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1668091265NationalFrameworkforComprehensiveVictimSupport_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Nawrocki M., *Glosa do wyroku SN z dnia 14 listopada 2016 r., III KK 273/16*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 7–8, <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-7-8-2018>.
- Patryas W., *Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne*, Poznań 1988.
- Pietrzykowski T., *Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a problemy stosowania prawa*, Warszawa 2011.
- Pietrzykowski T., *Wsteczne działanie prawa i jego zakaz*, Kraków 2004.
- Pilarczyk Ł., *Analiza odpowiedzialności karnej ekstraneusa za przestępne współdziałanie w odniesieniu do podżegania i pomocnictwa*, „Ius Novum” 2014, nr 4.
- Pilarczyk Ł., *Istota przestępstw indywidualnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, z. 4.
- Pilarczyk Ł., *Postulaty nowelizacji art. 21 § 2 k.k. w zakresie odpowiedzialności karnej ekstraneusa za sprawstwo polecające i kierownicze oraz współsprawstwo przy przestępstwach indywidualnych*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Plebanek E., *Wybrane zagadnienia sporne dotyczące wymiaru kary łącznej w trybie wyroku łącznego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *Intraneus w polskim prawie karnym (głos w sprawie wykładni art. 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2018, z. 2.
- Pohl Ł., *Kwalifikacja prawna form popełnienia czynu zabronionego (uwagi na tle kodeksu karnego z 1997 r.)*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego prawa wykroczeń kryminologii i polityki kryminalnej*, red. J. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, Warszawa 2023.
- Pohl Ł., *O prawnokarnych ocenach realizowanego w okresie porodu i pod wpływem jego przebiegu nie wykonawczego współdziałania przestępnego matki z osobą dopuszczającą się lub mogącą się dopuścić zabójstwa jej dziecka w tym okresie*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *O zasadności uchylenia przepisów art. 22 § 1 i 2 Kodeksu karnego (głos w sprawie uniezależnienia odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 53.
- Pohl Ł., *Ponownie w sprawie zakresu odpowiedzialności karnej osoby nieletniej według Kodeksu karnego z 1997 r. (zagadnienie form popełnienia czynu zabronionego) – uwagi o metodzie rozwiązania problemu*, „Prawo w Działaniu” 2018, nr 35.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019.
- Pohl Ł., *Strona podmiotowa pomocnictwa w kodeksie karnym z 1997 r. (o potrzebie nowelizacji art. 18 § 3 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 7.
- Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007.

- Pohl Ł., *Właściwe podżeganie do przestępstwa nieumyślnego (zagadnienia sporne)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 11.
- Pohl Ł., *Zakres odpowiedzialności karnej nieletniego w Kodeksie karnym z 1997 r. (o konieczności pilnej zmiany art. 10 § 2 k.k. – problem form popełnienia czynu zabronionego)*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 30.
- Pohl Ł., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, rok LXII, z. 1.
- Popławski H., *Kryteria stanowiące podstawy rozgraniczenia przestępstw urzędniczych od wykroczeń dyscyplinarnych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1961, nr 2.
- Pramono T., Bergauer L., Lehmkühl M.J., Switzerland, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Proceedings that do justice. Justice for victims of violent crime. Part II*, Fundamental Rights Agency 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-2-proceedings_en.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA – General approach*, 2023/0250(COD), 10255/24, Rada Unii Europejskiej, Brussels, 24 maja 2024 r., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2024-INIT/en/pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Raglewski J., *Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Granice tożsamości czynu – zbieg przepisów ustawy – zbieg przestępstw*, w: *Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego materialnego – część ogólna z komentarzem*, Casebook, red. J. Raglewski, Kraków 2014.
- Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym)*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Nadzwyczajne obostrzenie kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom. 5. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Rensmann Th., *Inalienable Human Rights*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Report on the standing and rights of victims in criminal proceedings*, prepared by B. Bohacik, Rada Europy, European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 20 września 2010 r., CDPC (2010) 16.
- Rodzynkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007.
- Ruethers B., *Rechtsdogmatik als Schranke des Richterrechts?*, „Jahrbuch des oeffentlichen Rechts der Gegenwart” 2016, nr 64.
- Safe justice for victims of crime. Discussion paper*, Victim Support Europe, luty 2023 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1699611215SafeJusticeforvictimsofCrime_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Sakowicz A., *Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z 22 listopada 2005 r., sygn. AK 168/05*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10.
- Sharvan O., *Kara łączna na Ukrainie i w Federacji Rosyjskiej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Skoczylas A., *Zagadnienia międzyczasowe w prawie administracyjnym*, w: *Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Skorupka J., w: *System prawa karnego procesowego*, t. I, cz. I, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Sławiński M., *Dyrektiva pierwszego wyroku z art. 85 k.k. i jej konstytucyjne uwarunkowania – rozważania w perspektywie zasady równości*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Spotowski A., *O redukcji ocen przy zbiegu przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1975, z. 7.
- Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Spotowski A., *Pozorny (pomijalny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Sroka T., *Konstytucyjne aspekty instytucji kary łącznej. Zagadnienia wybrane*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Sroka T., *Zadania i obowiązki sądu a populizm w prawie karnym materialnym*, Kraków 2025, <https://doi.org/10.60677/kipk9788397470026>.
- Strategia UE w zakresie praw ofiar (2020–2025)*, Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 24 czerwca 2020 r., COM(2020) 258 final.
- Stree W., w: *Schoenke/Schroeder Strafgesetzbuch. Kommentar*. 25. Auflage, red. A. Schönke, H. Schröder, Muenchen 1997.
- Stuntz W.J., Hoffmann J.L., *Defining Crimes. Aspen Casebook Series*, New York 2011.
- Szewczyk M., *Kara łączna w polskim prawie karnym. Rozważania na tle doktryny i orzecznictwa sądowego*, Kraków 1981.
- Szewczyk M., w: K. Buchała, Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, A. Zoll, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.
- Szwarc A.J., „Karny” charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji 70 urodzin Prof. A. Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999.
- Świecki D., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2024.
- Świecki D., *Procesowe aspekty redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.

- Tarapata S., *Dobro prawne w strukturze przestępstwa. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2016.
- Tarapata S., *Obiektywna czy subiektywna przewidywalność. Głos w sprawie sporu dotyczącego nieświadomej nieumyślności*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 1.
- Tarapata S., *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019.
- Tarapata S., *Rozważania na temat aktualnych propozycji ujęcia kryteriów obiektywnego przypisania skutku w ustawie karnej*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Tarapata S., *W poszukiwaniu granic przypisania odpowiedzialności karnej ekstraneusowi za udział w czynie zabronionym o charakterze indywidualnym*, w: *Prawo karne gospodarcze. Księga jubileuszowa profesora Zbigniewa Cwiągalskiego*, red. P. Kardas, W. Wróbel, M. Małecki, Kraków 2023.
- Tarnawski M., *Nadzwyczajne złagodzenie kary a nadzwyczajne obostrzenie kary*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1976, nr 2.
- Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Poznań 1977.
- Third-country national victims of trafficking in human beings: detection, identification and protection: National Report 2021 – EMN Poland*, „European Migration Network” z 21 kwietnia 2022 r., https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/third-country-national-victims-trafficking-human-beings-detection-identification-and-protection_en, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Tosza S., *Wielość ocen, czynów i przestępstw we francuskim prawie karnym*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Tożsamość czynu w prawie karnym*, red. P. Wiliński, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Tuleja P., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Tylman J., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.
- Tyszkiewicz L., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 207, wersja projektu z dnia 27 stycznia 2016 r.*, Sąd Najwyższy, Biuro Studiów i Analiz, Warszawa, 29 lutego 2016 r., BSA 11–021–38/16.
- Uzasadnienie do projektu Kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 1994, z. 3 – wkładka.
- Uzasadnienie projektu ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19*, druk nr 382, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, w: *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk 2615, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 732, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 207, Sejm VIII kadencji.
- van der Aa S., *Cross-border victim in the Netherlands*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- van Wijk M.C., *Concurrent Sentencing in Dutch Criminal Law*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Volk K., *Grundkurs StPO*, München 2013.
- Wąsik Z., Witkowski Z., *O potrzebie konstytucjonalizacji zasady lex retro non agit*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 11.
- Wierzbowski M., *Opinia o projekcie ustawy „Przepisy ogólne prawa administracyjnego”*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/12664874740.pdf>, dostęp: 29 stycznia 2025 r.
- Wiktorek M., *Przyjęcie zlecenia zabójstwa z art. 148a § 1 Kodeksu karnego jako myśl zbrodnia*, „Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2023, nr 1.
- Wiliński P., *Konstytucyjna zasada nulla poena sine lege a instytucja exequatur*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.
- Wincenciak M., *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008.
- Witkowska K., *Idealny zbieg czynów karalnych w Kodeksie wykroczeń a zasada ne bis in idem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 2.
- Wniosek z 12.07.2023 dot. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającej dyrektywę 2012/29/UE ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Komisja Europejska, Bruksela, 12 lipca 2023 r., COM(2023) 424 final 2023/0250 (COD).
- Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973.
- Wolter W., *O warunkach orzeczenia kary łącznej*, „Nowe Prawo” 1962, nr 1.
- Wolter W., *Od nadzwyczajnego złagodzenia kary do niepodlegania karze (studium analityczne)*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 3–4.
- Wolter W., *Problem struktury tzw. przestępstwa ciągłego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 1–2.

- Wolter W., *Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom I*, Kraków 1933.
- Wróbel A., *Kara łączna w Królestwie Danii, Królestwie Szwecji oraz Królestwie Norwegii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Wróbel W., *Zakaz podwójnej karalności i zasada ne bis in idem w obszarze przestępstw, wykroczeń oraz deliktów administracyjnych – wybrane zagadnienia*, w: *Zagadnienia prawa dowodowego*, red. J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2011.
- Wróbel W., *Zasady intertemporalne w prawie karnym procesowym*, Kraków 2017.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróbel W., Zoll A., *Usprawiedliwienie karania. Założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym*, w: *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Wróblewski J., *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Wronkowska S., w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Wronkowska S., *Zmiany w systemie prawnym. Z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 8.
- Zagrodnik J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Zębik A., *Czyn a przestępstwo ciągle*, Łódź 1971.
- Zielińska A., *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.
- Zoll A., *Charakter prawny kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1991, nr 23.
- Zoll A., *Sprawstwo bez wykonania czynu zabronionego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 2.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, red. K. Buchała, A. Zoll, Kraków 1998.
- Zontek W., *Postdeliktualny wymiar sprawiedliwości. Klauzule niekaralności i ich systemowe umocowanie*, Kraków 2024.

- Zontek W., *Zasada „całościowej oceny” w wymiarze kary za wielość zachowań w prawie anglosaskim. Kilka refleksji nad istotą łączenia kar*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szwedczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Żółtek S., Vachev V., w: *Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Żurek J., *Zasady lex retro non agit i nullum crimen sine lege*, w: *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, <https://repozytorium.uni.wroc.pl/en/dlibra/publication/52308/edition/52917/zasady-lex-retro-non-agit-i-nullum-crimen-sine-lege-zurek-jakub>.

Dylematy współczesnego prawa karnego

Książka stanowi inspirujący przegląd najnowszych kierunków myśli karnistycznej o podstawowych zagadnieniach modelu odpowiedzialności karnej. Rozważania dotyczą trzech obszarów: podstawowych zasad odpowiedzialności karnej i kluczowych elementów konstrukcyjnych obowiązującego modelu odpowiedzialności karnej, problemów związanych z redukcją odpowiedzialności w przypadku wielości przestępstw pozostających w zbiegu realnym oraz zagadnień szeroko rozumianych zasad wymiaru środków reakcji karnej.

Czy potrzebujemy kary łącznej? Jakie są mankamenty określonych w Kodeksie karnym podstaw odpowiedzialności za przestępne współdziałanie? Jak rozumieć zasadę winy w przypadku nadzwyczajnego obostrzenia kary? To tylko niektóre z dylematów współczesnego prawa karnego, rozważanych w książce.

Wśród autorek i autorów znajdują się osoby o bogatym doświadczeniu naukowym i praktycznym, w tym członkowie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego funkcjonującej od 2024 r. W książce prezentują autorskie spojrzenie na obowiązujące przepisy i konstrukcje teoretyczne rozwijane w doktrynie. Monografia grupuje teksty opracowane w związku z Ogólnopolską Konferencją Naukową „Polskie prawo karne – diagnoza i perspektywy”, która odbyła się we Wrocławiu 22 listopada 2024 r.

cena 129 zł

sklep.kipk.pl
sklep@kipk.pl

FB: KIPKfundacja

IG: kipkPRESS

Krakowski
Instytut
Prawa
Karnego
Fundacja

ISBN DRUK: 978-83-974700-8-8
ISBN EBOOK: 978-83-974700-9-5

